

Z KORESPONDENCE S LAUREÁTEM

Barbora Stejskalová

Tonyho Martinka, autora článku otisklého na vedlejší straně, jsem poznala při své práci na Ministerstvu zahraničních věcí, kde jsem měla na starosti přípravu udělování Ceny GRATIAS AGIT 2009. Byl jedním z opakovaně nominovaných. Navrhovateli byly české univerzity a vědecké prostředí včeb, což bylo neobvyklé – Tony Martinek žije v Kanadě od roku 1967, ale naše zastupitelské úřady ho neznaly, kanadské krajanské spolky nenavrhovaly.

Když ministr zahraničních věcí Jan Kohout rozhodl, že Tony Martinek bude mezi oceněnými, začala naše elektronická korespondence – potřebovala jsem vědět, jestli přijede do ČR cenu osobně převzít, jestli ho někdo doprovodí, žádala jsem ho, aby mi poslal fotografii a aby upravil a autorizoval svůj životopis v češtině i jeho překlad do angličtiny.

A okamžitě mne zaujala jeho čeština a názory na její používání, jeho vtip a nadhled. Proto jsem ho požádala o příspěvek do ToPu – a zde je jeho reakce:

Vaše nabídka na možný příspěvek ve vašem profesním časopisu je lichotivá, ale nezapomeňte, že jsem povoláním inženýr, matematik, výzkumník a manažer, nikoliv jazykozpytec, tlumočník, překladatel, básník, či spisovatel – a navíc již 42 roků žiji v Kanadě, odloučen od denní mateřštiny...

Několik citací z naší elektronické korespondence:

Vážená paní Stejskalová,

děkuji za Váš dopis ze včerejška a zejména za Vaše vlídná slova stran mé češtiny. Snažím se, neboť pevně věřím ve dva nekompromisní principy platné pro každého, kdo žije mimo svou vlast: je kardinálním a neodpuštělným hříchem zapomenout mateřštinu a je zcela imperativní zvládnout jazyk nového domova. Je trapné poslouchat jedince, kteří si tyto dva principy po desetiletí nadále pletou – mateřštinu úspěšně zapomněli a nový jazyk se nikdy pořádně nenaučili... bohužel, někdy mám pocit, že těchto jedinců je většina.

Pokud jde o překlad anglických jmen, názvů institucí, akademických titulů, apod. – nejjednodušší a nejpřesnější řešení je tyhle výrazy nepřekládat pro nejméně tři racionální důvody (s překlady anglické dokumentace do češtiny a obráceně aktivně zápasím již 42 let a věřte mi není to prostá záležitost, jak by pan Paul Wilson zcela určitě s nadšením dosvědčil):

1. Čeština v některých situacích prostě nemá ekvivalentní lingvistické výrazy (tato skutečnost platí, samozřejmě, pro všechny jazyky). Výsledkem překladu je pak nepřesnost jazyková.
2. Pokus o vhodný „opis“ anglického výrazu vyúsťuje často ve ztrátu obsahové přesnosti – výsledkem překladu je pak nepřesnost obsahová.
3. Do češtiny, právě tak jako do dalších jazyků, pronikla spousta anglických výrazů, které buď v originální podobě, či v upraveném „počeštění“, perfektně v češtině zdomácnily. Příkladem jsou výrazy jako software, hardware, golf, hokej, lídr (hrůza hrůzouci), apod. Počítačový řídicí systém Microsoft Windows se určitě do češtiny nepřekládá jako Mikroměkká Okna. Lid český se nad tímto jevem nepozastavuje, protože jev samotný je zcela přirozený a logický – angličtina je světovým jazykem číslo 1, čeština není. Češi se učí anglicky, Anglosasové se neučí česky (s výjimkou pana Wilsona, snad mi ty odkazy na něj odpustí). V Čechách se Anglosas domluví anglicky, Čech se v anglosaském světě nedomluví česky. Navíc jsem přesvědčen, že pro lidi, kteří budou mít zájem si Sborník pročíst, nebudou anglické výrazy žádnou překážkou.

Takže abych se konečně prpracoval k Vaším otázkám:

1. University of Waterloo je světový pojem – je to s největší pravděpodobností nejlepší severoamerická univerzita ve výuce aplikované matematiky a výpočetní techniky. Prakticky všechno, co společnost Microsoft prodává (včetně „Mikroměkkých Oken“), napsali absolventi z University of Waterloo. Bill Gates každým rokem přijíždí do Waterloo s obrovskou rybářskou sítí, v níž si pak odváží desítky nadaných počítačových pološilenců. Na druhé straně, Univerzita ve Waterloo v češtině označuje prostě nějakou univerzitu ve Waterloo, nehledě k tomu, že ve Waterloo je opravdu ještě jedna univerzita (Wilfred Laurier University), takže výraz Univerzita ve Waterloo neidentifikuje o kterou univerzitu jde.
2. Master of Applied Science (M.A.Sc.) zcela určitě není magistr užitých věd, právě tak jako český kandidát věd (CSc.) není doktor filosofie (Ph.D.), což celá řada českých držitelů titulu CSc. nadšeně

přehlíží a na svých vizitkách si hrdě tisknou Ph.D. Celou dobu, co jsem v Kanadě, sleduji pečlivě vývoj českého vysokého školství a musím se přiznat, že z mnoha „magisterských“ programů v Čechách je mi k pláči. Co je rozumné je říci, že M.A.Sc. je pravděpodobně ekvivalentní s CSc., zatím co Ph.D. je kvalitativně vyšší, než CSc.

3. Ve skutečnosti oficiální název našeho Institutu je „Conestoga Institute of Technology and Advanced Learning“ a teď mě vlastně napadá, že bychom měli použít tohoto jména, aby se místní domorodci nepozlobili. Jako historickou zajímavost pro Vás bych chtěl podotknout, že slovo Conestoga pochází od indiánského kmene Conestoga v Pennsylvanii, který byl úspěšně zcela vybit bělochy v průběhu 17. a 18. století. V té oblasti se pak usadili něměčtí Menonitě, známí pro svoje vynikající kolářské umění a dovednosti, kteří se proslavili stavbou tak zvaných „Conestoga wagons“, což jsou známé plachtou potažené povozy, kterými američtí novousedlíci pronikali do západních prérí. Jedna sekta těchto Menonitů se později přesídlila do zdejší oblasti kde jejich potomci žijí a pracují dodnes – takže Conestoga je tu velevážený pojem.

Jinak doufám, že jsem svými překladatelskými vrtochy nepozlobil vaše odborníky – jistě jste si všimla, že jako inženýr a matematik mám poměrně dobře vyvinutý smysl i pro zdánlivě malicherné detaily, nad kterými by jiní prostě mávli rukou a nalili si další skotskou. Ne tak já – takže se ještě jednou omlouvám.

Antonín Martinek obdržel cenu GRATIAS AGIT 2009 za dlouholetou podporu českých univerzit a jejich spolupráce s univerzitami kanadskými.

Medailon Antonína Martinka je ve Sborníku laureátů Ceny GRATIAS AGIT 2009 http://www.mzv.cz/public/bf/2b/72/415877_258292_Strany_GA_2009_1609.pdf

So you think you can speak English, eh?

Tony Martinek

So you think you can speak English, eh? ... To mrňavé *eh*, které se často objevuje i v tak krátkých a nevinných poznámkách jako *Nice day, eh?*, nebo *What a beauty, eh?* (komentující ztepilou krásku) signalizuje Čechovi, který strávil nějaký čas v anglicky mluvící Kanadě, že autorem výroky je čistokrevný Kanadčan (ne Američan, Angličan či Australan). Tentýž Kanadčan, byv vystaven ve svém okolí anglicky mluvícím Čechům, stanoví s okamžitou jistotou, že autorem věty „I hef (have) headache“ je čistokrevný Čech. Nejen že anglické *have* zní jako „hef“ což je výslovnost charakteristická pro jazykově nepozorné či jinak jazykově hendikepované Čechy, autor rovněž velkoryse vynechal neurčitý člen *a*, pro který hodně anglicky mluvících Čechů má poměrně malý respekt, a téměř žádné praktické použití (*I have a headache*, řekl by Kanadčan, a poslední hláska ve slově *have* zní pozitivně jako „v“, ne jako „f“).

Přesný popis, překlad a význam mrňavého *eh* závisí na okolnostech situací, v nichž je použito – škála možností jde od samolibého přitakání absolutní pravdivosti předchozího výroky, přes škodolibé zamračení „hm“, tázavého „co“, nebo „jak“, až do kolokviálně zdvořilého „že“, nebo „vidíte“.

Jako otisky prstů či analýza DNA v detektivní práci, tak i jazyková specifika, zvláštnosti, gramatické a výslovnostní odchylky a prohrěšky mají neuvěřitelnou schopnost identifikovat jazykové „pachatele“. A angličtina, snad víc než kterýkoliv jiný moderní jazyk, nabízí nám všem, kteří jsme se do tohoto „vrtošivého“ jazyku nenarodili, doslova tisíce příležitostí, jak svoji tvůrčí vynalézavosti, či zcela obyčejnou duševní leností, „originální“ angličtinu svými „přestupky“ transformovat k vlastní podobě...

Takže – jak jsme na tom s angličtinou my, čeští emigranti, žijící v Kanadě? Upozorňuji předem, že nejsem jazykozpytec a moje pozorování nejsou výsledkem vědeckého lingvistického výzkumu. Jde spíše o „empirické“ zkušenosti potvrzované každodenní realitou.

Dvě hlavní a do určité míry podobné emigrační vlny z bývalého Československa dosáhly břehů Kanady krátce po únoru 1948 a znovu po srpnu 1968. Z hlediska jazykového vybavení lze v obou případech identifikovat tři rozdílné skupiny.

V té první jsou jedinci, kteří na „české poměry“ ovládali angličtinu velmi slušně. Mám tím na mysli poměrně dobrou znalost gramatiky, schopnost číst všeobecnou i odbornou literaturu, i když do značné míry i v této skupině byl výrazný počet jedinců postrádajících schopnost pohotově, aktivní, a společensky kultivované vyjadřovací kompetence.

Druhou skupinu tvořili jedinci s rudimentární, začátečnickou znalostí angličtiny, neumožňující jim uspokojující participaci ve společenské konverzaci, což byl v mnoha případech výsledek nejen slabé slovní zásoby, ale především neznalosti základní gramatické struktury.

A třetí skupina, překvapivě početná, věděla, že angličtina sice existuje, ale tam jejich jazykové vědomosti končily. Příslušníky této skupiny jsem vždy obdivoval pro jejich odhodlání „skočit do bazény, aniž by věděli, jestli je v bazénu voda“, a nikdy jsem jim nezáviděl – čekala je dlouhá, perná doba společenské aklimatizace a života na okraji opravdové kanadské společnosti.

Jak se česká emigrace postupem doby z jazykového hlediska v Kanadě rozčlenila, záleželo na mnoha ekonomicko-sociologických parametrech, které přesahují rámec této úvahy. Skutečností zůstává, že mnoho jedinců, kteří s výjimkou toho, že mají „accent“, tj. mluví s lehkou akcentovanou, ale perfektně plynulou a srozumitelnou angličtinou, se stali integrální, nedílnou součástí kanadské společnosti. Jsem přesvědčen, že jedinci v této skupině nikdy nepřestali angličtinu v novém prostředí intenzivně studovat, využívali všech příležitostí se v novém společenském prostředí jazykově zdokonalit, nestyděli se poučit z vlastních chyb či z rad kanadských přátel, a nikdy se nesmířili s dosaženou znalostí jako „status quo“. Nemí obtížné si všimnout, že tito jedinci zároveň demonstrovují vytříbenou, perfektní znalost češtiny, kterou nikdy nezapomněli a nezpřívouli monstrózními česko-anglickými deformacemi typu „do šopu drajvuju káru“, nebo „vojuju šou“. Konec konců, proč by měl člověk, který se nedokáže inteligentně vyjádřit v češtině, nějakým zázkramem zvládnout dokonalou angličtinu?

V rozsáhlé skupině emigrantů stojících mimo jedince shora popsané, je jazykových poklesků habaděj – od zcela neškodných a nevinných až po idiotsky iritujících a nadutých. Nelze je všechny evidovat v krátké úvaze, ale známý je případ tzv. „telegrafické“ angličtiny, v níž uživatelé kompletně ignorují určité a neurčité členy *the*, *a*, *an* a jejich správnou

výslovnost, správné slovesné tvary, pletou si časy apod., a tak často zní jako aktéři z dávných povídek o Massa Bobovi. V jiných případech je akcent u některých výrazů tak silný, že není okamžitě zřejmé, o co se jedinec pokouší a musíte se opakovaně ptát, než zjistíte, oč vlastně jde.

Domnívám se, že tohle jsou všechno nedostatky a poklesky způsobené leností se učít a angličtinu vylepšovat. Filozofické zdůvodnění tohoto nepotěšujícího stavu je jednoduché – prostě nám stačí úroveň, kterou jsme dosáhli, nikdo z okolí se nad tím nepozastavuje (je pravděpodobné, že pracovní zařazení odpovídá znalosti angličtiny) a nás to netrápí jako něco, co jsme svým laxním přístupem zanedbali. Extrémním případem v těchto situacích jsou ti, kteří za ta léta pořádnou češtinu úspěšně zapomněli a slušnou angličtinu se nikdy nenaučili. K nehorším z této skupiny však patří ti, kteří i po poměrně krátké době několika let v cizině při příjezdu do Čech předstírají, že si již nemůžou vybavit ten či onen český výraz, pletou anglická slova do českého projevu a tváří se nadřazeně. S klasickou kombinací hlouposti s nadutostí, jak je všeobecně známo, se nedá nic dělat...

Ale jazyková znalost sama o sobě není ještě zárukou úspěšného začlenění do nové společnosti. Jak každý překladatel a tlumočník z praxe ví, k dokonalému překladu či tlumočení, právě tak jako k dokonalému proslouvu v cizí řeči patří, vedle již zmíněné jazykové schopnosti, znalost příslušného oboru a správná citlivost k historickému, politickému, společenskému a kulturnímu „klimatu“ dané společnosti. Porušení vžitých pravidel vede v lepších případech ke komickým scénám, v horších případech k trapným „faux pas“. Napadají mě dvě historky z vlastní zkušenosti:

O mých prvních Vánocích v Kanadě jsem byl pozván jedním profesorem z univerzity, kde jsem v té době pracoval, na *Christmas Day dinner* (večeře na Hod Boží). Nebyl jsem jediným hostem, na večeři bylo pozváno několik dalších univerzitních profesorů s manželkami. Musím podotknout, že v šedesátých letech minulého století bylo na lidi ze střední a východní Evropy v Kanadě nahlíženo jako na vzácné exotické exempláře. Netrvalo dlouho a soustředila se na mne elegantně vyšňořená dáma, která po několika společenských formalitách položila naprosto nevinnou otázku: a pane Martinek, co je typickým vánočním jídelm v Československu? Potěšen, že mohu bez váhání poskytnout přesnou odpověď, jsem nejdříve poukázal na skutečnost, že hlavní události českých Vánoc je Štědrý večer a pak že hlavním jídelm je kapr. Účinek „kapra“ byl neuvěřitelný – zdálo se, že se dáma zcvrkla jako hlemýžď do ulity, začala ode mne lehce couvat a podařilo se jí vykotkat *Oh, how interesting!* Teprve později jsem byl poučen, že když vám někdo za podobných okolností řekne *Oh, how interesting*, je to v podstatě totéž jako říci „Ach, pane Bože, to snad není možné!“

Moje první chyba byla, že jsem nepovažoval za nutné podotknout, že jihočeský kapr je pečlivě šlechtěná lahůdka nemající ve světě obdoby. Druhou chybou byla moje ignorance, pokud šlo o „kanadského kapra“, který je odpornou, bahenní rybou, asi tak pětkrát větší než náš kapřík, a naprosto nepoživatelnou. Jíst kanadského kapra, bylo mě později vysvětleno, je asi na stejné úrovni jako jíst domácí kočku nebo psa. Brrrr – nedivil jsem se později, že si zmíněná dáma sedla u vánočního stolu na nejvzdálenější místo ode mne a po zbytek večera mě nevěnovala nejmenší pozornost. Později jsem si v této souvislosti připomněl známý český vtip: „Čim se živí kapr? Kapr se živí tím, co najde, a když nic nenajde tak se živí něčím jiným“.

V druhém případě šlo o českého kolegu, který přišel do Kanady krátce po invazi v roce 1968 a kterému jsem pomohl dostat pracovní místo na našem Institutu. Jednoho rána kráčíme společně hlavní chodbou, když potkáme děkana fakulty. *Hello, I am pleased to meet you, how are you?* oslovil děkan mého kolegu. Kolega neměl nejmenší zdání o tom, že v anglosaském světě, i se smrtí na jazyku, na otázku *How are you* odpovíte *I am fine, thank you*. V domnění, že děkan má opravdový zájem o jeho zdravotní stav, kolega začal: „Mám velké bolesti v zádech, pravděpodobně nefungující ledvinu, střídavě pronikavé bolesti v nohách, a mě samotnému také není dobře“. Zděšený děkan se na mě obrátil a pravil – „Tony, musíme hned něco udělat, zavolám záchranku“. Trvalo mě chvíli, než jsem děkana přesvědčil, že se nejedná o krizovou zdravotní situaci, ale o obyčejnou jazykovou nesrovnalost...

Well, detailní popis zdravotního stavu je v pořádku v ordinaci vašeho lékaře, ne jako odpověď na standardní pozdrav *How are you*.